

Степан Желясков, Валерій Левченко, Галина Левченко

РОЛЬ НИКОДИМА КОНДАКОВА У ФОРМУВАННІ ФОНДІВ МУЗЕЮ ВИТОНЧЕНИХ МИСТЕЦТВ ІМПЕРАТОРСЬКОГО НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ім'я Никодима Павловича Кондакова (1844–1925) – увійшло в історію історичної науки як фахівця, який збагатив систему історичних наук новим розділом – історією візантійського мистецтва, основу досліджень якої склав особисто ним розроблений оригінальний іконографічний метод. Він розробив періодизацію історії візантійського мистецтва та іконографії, що стала загальноприйнятною і вивчається сьогодні. На початку останньої третини XIX ст. вчений став лідером наукового дослідження художньої медієвістики в Російській імперії. Наукові заслуги академіка і вся його діяльність були визнані науковою спільнотою і здобули високого загального звучання, він був обраний членом багатьох російських та європейських наукових установ і товариств¹.

Вагомий внесок Н. Кондаков зробив не тільки в університетське викладання, наукове дослідження історії мистецтва, виховання кількох поколінь фахівців тощо, але й у становлення та розвиток музейної справи. Науковця, без перебільшення, можна назвати справжнім фахівцем музейної справи. І не тільки тому, що він був завідувачем Музею витончених мистецтв Новоросійського (1870–1888)² і Санкт-Петербурзького (1888–1897)³ університетів, старшим зберігачем відділення мистецтва Середніх віків і епохи Відродження Ермітажу (1888–1893), брав участь у створенні експозицій ікон у Третьяковській галереї (1905) і Руському музеї. А в першу чергу з тим, що з його ім'ям пов'язано становлення і формування фондів Музею витончених мистецтв (далі – Музей) Імператорського Новоросійського університету (далі – ІНУ) – першого в Російській імперії музею античних зліпків⁴.

¹ *Мир Кондакова: Публикации. Статьи. Каталог выставки*, Москва, 2004, с. 5–7.

² Див.: В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *З історії Новоросійського університету: “Музей изящных искусств”*, Південний захід. Одесика 10 (2010) 60–61; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *Музей изящных искусств Императорского Новороссийского университета: фонды, персоналии, судьба*, Вопросы музеологии 2 (2012) 108.

³ Див.: И.Л. Тихонов, *Археологические собрания Санкт-Петербургского университета в XIX – начале XX вв.*, Мнемон 12 (2013) 575.

⁴ И. Кызласова, *Кондаков Никодим Павлович*, Русское зарубежье. Золотая книга эмиграции. Первая треть XX века, Москва 1997, с. 303–305.

Майже з нуля, з такими ж ентузіастами, як і сам, Ф. Струве⁵ та В. Юргевичем⁶, Н. Кондаков став третім за хронологією, хто почав докласти значних зусиль до становлення і формування фондів Музею, який склав окрему сторінку в довгому і багатогранному житті вченого. Він очолював Музей у період від 1870 до 1888 рр. – впродовж понад вісімнадцяти років. Тобто з п'ятидесяти восьми років існування установи (1865–1923)⁷ майже третина часу всього її функціонування проходила під керівництвом вченого. Довготривала робота та ключова роль науковця у діяльності Музею дає всі підстави для того, щоб віднести Н. Кондакова до числа фундаторів навчально-допоміжної установи університету, але не він є першим, хто стояв біля витоків, як про це свідчать деякі вчені⁸. У науковій літературі впродовж ста років вже неодноразово вказувалося, що пальма першості в заснуванні та початку формування фондів Музею належить професору Ф. Струве⁹.

У цілому роль Н. Кондакова в становленні та формуванні Музею в історіографії зовсім не висвітлювалася¹⁰. Більше того, в науковій літературі часто зустрічаються значимі фактологічні помилки історії одеського періоду життя науковця. Наприклад, те, що завідувачем Музею він

⁵ Струве Федір Аристович (1816–1885) – історик античності. Ординарний професор кафедри грецької словесності Імператорського Новоросійського університету (1865–1870), викладав давньогрецьку мову, історію грецької колонізації, літератури, мистецтва та античних старожитностей. Див.: С.Є. Березін, Т.О. Избаш-Гочкан, *Струве Федір Аристович*, Одеські історики, Одеса 2009, с. 387–389.

⁶ Юргевич Владислав Норбертович (1818–1898) – археолог, філолог, археограф. В імператорському Новоросійському університеті (1865–1870) викладав давньоримську літературу, історію державних і релігійних установ Стародавнього Риму. Див.: В.В. Солодова, *Юргевич Владислав Норбертович*, Одеські історики, Одеса 2009, с. 460–463.

⁷ Див.: В.В. Левченко, *“Музей изящных искусств” Императорского Новоросійського університету: історія та доля скарбниці*, Полікультуротворча діяльність (2010) 112–115; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *3 історії..*, с. 56–67; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *Музей изящных..*, с. 105–113.

⁸ В. Леонидов, *Книга о великом историке*, Российские вести 47 (2005), 18–25 января.

⁹ А.И. Маркевич, *Двадцатипятилетие Императорского Новоросійського университета*, Одесса 1890, с. 612; В.В. Солодова, *Кондаков Никодим Павлович*, Одеські історики, Одеса 2009, с. 176; В.В. Солодова, *Формування та розвиток документальних колекцій у складі фондів одеських музеїв (1825–2003)*, Одеса 2010, с. 31; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *3 історії..*, с. 59–60; С. Березін, *К вопросу о создании учебно-вспомогательных учреждений в Новоросійском университете: музей изящных искусств и минц-кабинет*, Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею 10 (2011) 28; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *Музей изящных..*, с. 107.

¹⁰ В.Н. Лазарев, *Никодим Павлович Кондаков*, Москва 1925, 47 с.; Г.В. Вернадский, *Никодим Павлович Кондаков*, Кондаков Н.П. Воспоминания и думы, Москва 2002, с. 267–278; О.О. Радзиховська, *Кондаков Никодим Павлович*, Професори Одеського (Новоросійського) університету, Одеса 2005, с. 97–101 та ін.

був у період 1883–1888 рр.¹¹, кафедру теорії та історії мистецтв ІНУ очолив 1871 р., а 30 травня 1870 р. обраний на посаду виконуючого обов'язки доцента¹² тощо. Тому, на підставі вищевикладеного, метою цієї праці слід визначити проблеми, що раніше не поставали в подібному аспекті, а саме всебічне і комплексне вивчення вкладу Н. Кондакова у формування фондів та становлення Музею у всій його багатогранності як результат науково-теоретичної діяльності, обумовлений культурними та соціальними процесами, що відбувалися у другій половині XIX ст.

Н. Кондаков приїхав в Одесу влітку 1870 р., а 10 серпня того ж року його було обрано на посаду доцента кафедри теорії та історії мистецтва ІНУ¹³ та призначено завідувачем Музею витонченого мистецтва і Мінц-кабінету. Завідування Н. Кондаковим Мінц-кабінетом заслуговує на окреме комплексне дослідження, а в цій розвідці ми сконцентруємо увагу на вивченні його науково-організаційної діяльності саме у Музеї.

Кандидатура молодого вченого не випадково була висунута на посаду завідувача Музею. Незважаючи на досить молодий вік, на час обрання завідувачем Н. Кондаков вже протягом чотирьох років був дійсним членом “Товариства давньоруського мистецтва” при Московському публічному музеї та три роки членом-кореспондентом Імператорського Московського археологічного товариства. Дійсним членом “Товариства давньоруського мистецтва” він був обраний (9 січня 1866 р.) також у досить молодому віці – в двадцять один рік¹⁴. Виходячи з того, що в дійсні члени “Товариства” обирались особи, що були відомі науковими працями і практичними відомостями щодо руських старожитностей¹⁵, виникає запитання: яким чином молода людина, яка тільки закінчила університет та не мала жодної наукової праці, мала можливість отримати високий статус в авторитетному “Товаристві”. Справа в тому, що одним з ініціаторів заснування “Товариства” виступав його вчитель, професор Московського університету Ф. Буслаєв (1818–1897). Членом-кореспондентом Імператорського Московського археологічного товариства Н. Кондакова було обрано 31 січня 1867 р.¹⁶ Метою наукових установ було зібрання та розробка

¹¹ М.Ю. Сорокіна, *Кондаков Никодим Павлович*, Некрополь російського научного зарубеж'я [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.russianguave.ru/?id=21&prs_id=190.

¹² О.О. Радзиховська, *Кондаков Никодим...*, с. 98.

¹³ ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 1348, арк. 3зв.–4.

¹⁴ ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 1348, арк. 2зв.–3.

¹⁵ *Устав и протоколы Общества древнерусского искусства при Московском публичном музее*, Москва 1874, с. 4.

¹⁶ ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 1348, арк. 2зв.–3.

пам'яток руської старовини. Більш близьким за науковим покликанням для молодого вченого було “Товариство давньоруського мистецтва”, метою якого було зібрання та наукова розробка пам'яток руської старовини і давньоруського церковного і народного мистецтва у всіх його галузях, вивчення загальної археології (переважно візантійської), поширення наукових і практичних відомостей про давньоруське мистецтво, насамперед про іконопис і церковний спів¹⁷.

З багажем наукових знань, отриманих в Імператорському Московському університеті та двох московських мистецтвознавчих товариствах, 1870 р. у двадцятишестирічному віці Н. Кондаков став завідувачем Музею – однієї з навчально-допоміжних установ нового університету, інфраструктура якого перебувала у процесі становлення. На цій посаді молодий вчений змінив професора класичної філології Ф. Струве¹⁸, якому на той час було п'ятдесят чотири роки, а за його плечима – двадцятип'ятирічний строк служби. Того ж року досвідчений професор відмовився від викладання в ІНУ та переїхав до Санкт-Петербурга¹⁹, а на його місце було обрано молодого, талановитого, захопленого наукою вченого.

Формально посаду завідувача Музеєм Н. Кондаков займав впродовж вісімнадцяти з половиною років, хоча фактично – трохи більше десяти років. За весь час діяльності в ІНУ вчений двадцять шість разів на різні терміни (від 14 до 549 днів, всього на 2 854 днів, що дорівнює – 7 років 297 днів) передавав завідування Музеєм своїм колегам. У різні часи обов'язки завідувача виконували професори М. Смирнов (відповідно встановленим на сьогодні даним – чотири рази), Ф. Успенський (двічі), І. Некрасов (сім разів), Л. Воеводський (один раз), О. Трачевський (один раз)²⁰. Остаточо, після свого переведення до Санкт-Петербурзького університету, завідування Музеєм Н. Кондаков передав 29 лютого 1888 р. Ф. Успенському²¹, який впродовж наступних чотирьох років був завідувачем²².

Незважаючи на те, що Н. Кондаков не є засновником Музею, саме його наукові зацікавлення, ерудиція, тонкий художній смак та ентузіазм відіграли велику роль у формуванні та збільшенні фондів. Історик розумів,

¹⁷ *Устав и протоколы Общества древнерусского искусства при Московском публичном музее*, Москва 1874, с. 3–4.

¹⁸ В. Фельдман, *Из генофонда культуры*, За наукові кадри, 1990, 16 березня.

¹⁹ С.С. Березін, Т.О. Избаш-Гошкан, *Струве Федір...*, с. 388.

²⁰ Див. дод. 1.

²¹ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 26 (1888), арк. 49.

²² Див.: В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *3 історії...*, с. 61; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *Музей изящных...*, с. 109.

що університетський Музей повинен мати багатий наочний матеріал для кращого засвоєння студентами почутого на лекціях. Активної діяльності у напрямках навчально-методичного и науково-організаційного характеру вчений дотримувався впродовж всього часу завідування Музеєм.

Незважаючи на те, що Н. Кондаков очолив Музей 1870 р., до комплектування його фондів він приступив тільки 1871 р. Справа в тому, що рішенням Ради ІНУ від 19 серпня 1870 р. науковець був відряджений з науковою метою до Москви і Санкт-Петербурга та для складання магістерського іспиту в Московському університеті на один рік з 30 травня 1870 р.²³ Відправлення адміністрацією університету Н. Кондакова у відрядження “заднім” числом стало причиною низки помилок у працях сучасних дослідників пов’язаних з цією датою²⁴. Те, що науковець відправився у відрядження не навесні, а восени, підтверджує й той факт, що посвідчення для проїзду його та дружини з Одеси до обох столиць та назад було підписано ректором ІНУ Ф. Леонтовичем тільки 16 листопада 1870 р.²⁵ Ця ситуація наочно демонструє бюрократизм чиновницького апарату Російської імперії, який не оминув й новостворений університет. Незважаючи на цей та інші недоліки, науковець, на нашу думку, був змушений терпіти ці нюанси з боку керівництва університету заради можливості здійснення наукових відряджень на південь та схід, саме чому й сприяло географічне розташування Одеси.

Через вищезазначені обставини, перше надходження до фондів Музею Н. Кондаков прийняв через рік і три тижня після того як став завідувачем. Це сталося 31 серпня 1871 р., коли дружина статського радника, викладача Херсонської гімназії М. Белого – Софія Соторова Белая подарувала порцеляновий сервіз²⁶ (дві чашки, блюдця, чайник, молочник, цукорниця і піднос)²⁷ із золотим покриттям, що належав Дюку де Рішельє,

²³ ДАОО, ф. 42, оп. 35, спр. 114, арк. 18; ф. 45, оп. 7, спр. 22 (1870), арк. 107–110.

²⁴ Наприклад, О. Радзиховська вважає 30 травня 1870 р. датою обрання Н. Кондакова на посаду виконуючого обов’язки доцента, хоча це сталося 10 серпня 1870 р. Див.: О.О. Радзиховська, *Кондаков Никодим...*, с. 98.

²⁵ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 15 (1871), арк. 103; спр. 22 (1870), арк. 111–113.

²⁶ Суперечливим залишається питання відносно призначення сервізу – чайний чи кавовий. Так, М. Білий у листі до Ф. Леонтовича від 16 серпня 1871 р. згадує сервіз як кавовий, а Ф. Леонтович у присипі від 27 серпня 1871 р. називає його чайним. Див.: ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 37 (1871), арк. 6, 8 зв.

²⁷ Починаючи з праці О. Маркевича, в науковій літературі з’явилися фактологічні помилки стосовно цього факту. По-перше, пожертвування здійснила С. Белая, а не М. Белий; а по-друге, ініціали чоловіка С. Белой – М.І., а не С.І. Див.: А.И. Маркевич, *Двадцатипятилетие...*, с. 612; В.В. Соколова, *Формування...*, с. 31; В.В. Левченко, Г.С. Левченко, *Музей изящных...*, с. 108 та ін.

який він замовив з нагоди заснування Рішельєвського ліцею у Франції. С. Белій сервіз дістався від родичів, які отримали його від особи близької до першого градоначальника Одеси²⁸. Цінність сервізу, який залишився одним з декількох сервізів, замовлених 1817 р. герцогом де Рішельє, серед предметів декоративно-ужиткового мистецтва Музею, в тому, що він належить роботі майстрів Севрської мануфактури із зображенням віньєток з планом міста Одеси та фасаду ліцейської будівлі з нездійсненого проекту петербурзького архітектора О. Монферрана²⁹.

У перші роки завідування Н. Кондакова фонди Музею створювалися головним чином за рахунок пожертвувань, кількість яких у період 1871–1874 рр. склала близько двадцяти. Фронтальне виявлення кількості пожертвувань та імена осіб, що здійснювали благодійні дії, у подальші роки вимагає кропіткої дослідницької праці з архівними джерелами впродовж декількох місяців, що стало для колективу авторів завданням на майбутнє.

Гіпсові зліпки, що принесли славу Н. Кондакову як засновнику першого в Російській імперії музею з такими артефактами, та інші копії науковець почав замовляти 1872 р. в зарубіжних майстернях за формами, знятими безпосередньо з оригіналів; у деяких випадках копії робилися вперше. Так, з метою адаптації музею до викладання курсів історії мистецтва вчений вирішив придбати видання зі знімками антикваріату³⁰, а 9 червня 1872 р. замовив гіпсові зліпки приблизно на 500 рублів³¹, які згодом стали надбанням Музею. 22 лютого 1874 р. в Археологічному інституті в Римі на суму близько 700 рублів замовив етрусські вазы³².

Плідна праця Н. Кондакова на музейній ниві та проведення багату часу в стінах Музею сприяла тому, що адміністрація університету вирішила надати йому житло біля навчально-допоміжної установи. Тому 10 жовтня 1873 р. попечитель Одеського навчального округу С. Голубцов дозволив відвести молодому досліднику казенну квартиру (з припиненням виплати “квартирних” грошей) у будівлі корпусу поруч із залами Музею³³. Після захисту магістерської дисертації 15 грудня 1873 р. в Московському університеті³⁴ 19 січня 1874 р., згідно пропозиції попечителя Одеського навчального округу, Н. Кондаков був затверджений доцентом кафедри теорії та історії

²⁸ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 37 (1871), арк. 6–8.

²⁹ В.В. Солодова, *Формування та...*, с. 31.

³⁰ Див. дод. 2.

³¹ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 10 (1872), арк. 178–180.

³² ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 10 (1872), арк. 178–178зв. Див. дод. 3 та 4.

³³ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 41 (1873), арк. 85.

³⁴ ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 1348, арк. 4зв.–5.

мистецтва³⁵. Таким чином, перші роки, проведені в Одесі, сприяли утвердженню молодого вченого в місцевому науковому співтоваристві.

Вітчизняне мистецтвознавство в той час лише починало створювати фундамент, на якому базується будь-яка наука. Без аналізу неможливий і синтез, тому ідея кропіткого, науково вивіреного аналізу пам'яток культури стояла на першому місці для вченого. Тому Н. Кондаков вирішив здійснити кілька експедицій до країн Сходу та Європи з метою збору наукового матеріалу. У цей період першим та єдиним найбільш тривалим відрядженням у кар'єрі вченого стала поїздка за кордон у період з 1 травня 1875 р. до 1 листопада 1876 р.³⁶ для вивчення пам'яток візантійського мистецтва та іконографії. У зв'язку з цим 25 квітня 1875 р. декан І. Некрасов³⁷ від імені історико-філологічного факультету на відповідь вимоги міністра народної освіти, попечителя Одеського навчального округу від 9 квітня та ректора від 17 квітня 1875 р. надав інструкцію для закордонних занять Н. Кондакова³⁸. Отже, молодий вчений мав підтримку своєї діяльності серед представників одеської професури, особливо у тих, які розуміли значення естетичної освіти. До таких, у першу чергу, слід віднести І. Некрасова – дослідника давньоруської літератури, фахівця з агіографії.

Результатом найдовшого наукового відрядження в дослідницькій практиці для Н. Кондакова стала надрукована 1876 р. капітальна праця “История византийского искусства и иконография по миниатюрам греческих рукописей”, за нею з'явилися ще багато інших, але саме вона принесла науковцю золоту медаль Імператорського Російського археологічного товариства, за неї 1877 р. в Московському університеті йому було присуджено докторський ступень, який, у свою чергу, приніс нові можливості та привілеї. Так, 25 лютого 1877 р. на засіданні історико-філологічного факультету одногосно (5 голосів) його було обрано екстраординарним професором³⁹. 10 березня 1877 р. на засіданні Ради ІНУ при балотуванні в екстраординарні професори кафедри теорії та історії мистецтва Н. Кондаков отримав чотирнадцять голосів “за” і сім голосів “проти”⁴⁰. Цей факт підтверджує тезу, що в ІНУ серед провідних професорів не всі підтри-

³⁵ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 152зв.–153; оп. 4, спр. 1348, арк. 4зв.–5.

³⁶ Див. дод. 1.

³⁷ Некрасов Іван Степанович (1836–1895) – у 1874–1890 рр. декан історико-філологічного факультету ІНУ. Див: О.В. Александров, *Некрасов Іван Степанович*, Професори Одеського (Новоросійського) університету, т. 1, Одеса 2005, с. 37–38.

³⁸ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 14 (1875), арк. 53–54. Див. дод. 5.

³⁹ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 24 (1877), арк. 15.

⁴⁰ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 24 (1877), арк. 20, 25.

мували починання і захоплення молодого талановитого вченого. Незважаючи на це, наказом міністра народної освіти від 21 травня 1877 р. його було затверджено екстраординарним професором⁴¹. І вже 11 листопада 1877 р. на засіданні історико-філологічного факультету професор В. Войтковський⁴² запропонував підвищити екстраординарного професора Н. Кондакова в ординарні професори⁴³. Шляхом балотування його було обрано одно-голосно (чотири голоси)⁴⁴. На засіданні Ради ІНУ 17 листопада 1877 р. він отримав двадцять один голос виборчий і один голос не виборчий⁴⁵, що було затверджено наказом міністра народної освіти від 6 травня 1878 р.⁴⁶ До того ж, 24 липня 1879 р. наказом Урядового Сенату по Департаменту Герольдії він був затверджений у чині статського радника⁴⁷, а ще через три роки Височайшим наказом Міністерства народної освіти від 29 грудня 1882 р. переведений у чин дійсного статського радника⁴⁸. Останній факт є своєрідним виключенням з правил. Справа в тому, що для переведення в чин дійсного статського радника було встановлено термін служби в десять років з часу отримання попереднього чину, а Н. Кондакову це вдалося зробити за три роки. Осць так впродовж 1877 р. він пройшов всі ступені професорської ієрархії (від екстраординарного до ординарного), а за наступні п'ять років посів нові позиції у “Табелі про ранги” (відповідно п'яту і четверту), що дало талановитій людині з нижчого стану (його батько був кріпаком) отримати високе становище в суспільстві та стати привілейованою особою. Представники цього чину мали особливі привілеї і високі посадові оклади, вони були на особливому, привілейованому становищі, займали важливі пости в державі та отримували право на спадкове дворянство.

Після захисту докторської дисертації та отримання статусу ординарного професора покращилося не тільки соціальне положення самого Н. Кондакова, а й його справи на посаді завідувача Музею. Кількість експонатів Музею постійно збільшувалася. На 1 січня 1879 р. їх кількість становила: видань з естампами, творів з малюнками і атласами – 586; гіпсо-

⁴¹ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 153зв.; оп. 4, спр. 1348, арк. 5зв.–6.

⁴² Войтковський Василь Миронович (1823–1904) – історик церкви, богослов. Професор ІНУ (1870–1900). Див.: О.А. Бачинська, *Войтковський Василь Миронович*, Одеські історичні, Одеса 2009, с. 94–95.

⁴³ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 24 (1877), арк. 107, 112.

⁴⁴ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 24 (1877), арк. 106.

⁴⁵ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 24 (1877), арк. 110, 111а.

⁴⁶ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 153зв.

⁴⁷ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 153зв.

⁴⁸ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 153зв.–154зв.

вих статуї, бюстів, барельєфів, обелісків – 144; творів зі слонової кістки – 25; фотографій – 1786; хромолітографій, літографій і гравюр – 243; давніх амфор і ручок з клеймами – 169; давньогрецьких розписних ваз – 11; оригінальних скульптур – 90; дрібних старожитностей – 200; оригінальних картин – 69. Кількість останніх суттєво збільшилася 1881 р., коли за заповітом надвірного радника І. Сампсонава Музею було передано 61 картину⁴⁹. Разом з попередніми надходженнями, ці картини заклали основу для зібрань живопису, внаслідок чого при Музеї була створена галерея⁵⁰, де виділялись картини І. Айвазовського, Е. Вильє де Ліль-Адана, М. Дубовського, М. Клодта, М. Красовського, К. Сомова, І. Шишкіна та ін.

Накопичення артефактів для Музею продовжувалося й у подальшому. Так, у жовтні 1879 р. Правління університету розглянуло прохання Н. Кондакова⁵¹ і дозволило зробити придбання за всіма запропонованими ним позиціями⁵², про що йому особисто було і доведено⁵³. Прогресивним рішенням Н. Кондакова на той час було придбання для потреб Музею стереоскопічного апарату⁵⁴ на двісті картинок, що було здійснено ним за 85 рублів у крамниці продавця Розенталя – “Магазине и заведении оптических инструментов”, розташованого на вулиці Дерibasовській у будинку Грецького училища⁵⁵.

До того ж, 1879 р. Н. Кондаков вирішує покращити інтер'єр приміщення Музею. З цією метою він звертається до адміністрації університету з проханням про дозвіл провести ремонт⁵⁶. Вже 2 листопада 1879 р. Правління ІНУ дозволило проведення ремонту в другій залі Музею⁵⁷, про що завідувача було особисто повідомлено 15 листопада⁵⁸. У 1880 р. була придбана велика колекція теракот і різних творів мистецтва⁵⁹. З цього часу Музей почав виконувати функції не тільки навчально-допоміжної установи, а й публічного закладу – один раз на тиждень він був відкритий для відвідування мешканців і гостей міста.

⁴⁹ А.И. Маркевич, *Двадцатипятилетие...*, с. 612–613.

⁵⁰ В. Кохановский, *Одесса и ее окрестности. Полный иллюстрированный путеводитель и справочная книга*, Одесса 1892, с. 175.

⁵¹ Див. дод. 6.

⁵² ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 335.

⁵³ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 335.

⁵⁴ Стереоскопічний апарат для перегляду “об’ємних” фотографій. Демонстрація глядачеві здійснюється таким чином, щоб одне око бачило тільки один знімок, а інше око – другий, тоді людина бачить “об’ємне” зображення.

⁵⁵ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 334.

⁵⁶ Див. дод. 7.

⁵⁷ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 413.

⁵⁸ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 414.

⁵⁹ ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 3045, арк. 154.

Впевненість Н. Кондакова у підтримці та впливовості свого зростаючого авторитету, що з'явилися зі зміною його статусу, те, що всі його пропозиції стосовно придбання матеріальних цінностей для Музею безперешкодно виконувалися адміністрацією університету, дала йому можливість у 1880-х рр., не тільки наперед приймати заплановані придбання до фондів Музею, як це було на прикладі тридцяти статуеток роботи японських і китайських майстрів⁶⁰, а й змінити тон у письмовому зверненні до Правління ІНУ. Наприклад, при купівлі тих же японських і китайських статуеток історик замість раніше використовуваної форми звернення “Имею честь просить Правление о разрешении...”⁶¹ використовував більш впевнену, навіть, можемо дозволити собі сказати, вимогливу форму звернення – “Имею честь предложить Правлению приобрести...”, із зазначенням суми – “...я нашел бы возможным заплатить сто руб. сер.”. Це відношення явно було наслідком підвищення його статусу і авторитету. До цього часу він вже був ординарним професором, статським радником, відомим дослідником зі світовим ім'ям. Але слід віддати належне, що така впевнена поведінка була спрямована вченим не відносно колег, навколишнього суспільства та власного збагачення, а в напрямку досягнення наукової мети – збільшення колекцій Музею цінними експонатами. І Правління ІНУ без заперечень йшло назустріч науковцю. 3 лютого 1882 р. воно “дозволило” придбання статуеток відповідно клопотання⁶², про що вченого повідомили вже наступного дня – 4 лютого⁶³. Також 24 лютого 1882 р. Правління університету визначило дозволити купівлю “Альбома видов и древностей Синайских”⁶⁴, що з'явився внаслідок поїздки Н. Кондакова навесні 1881 р. на Сінай у монастир св. Катерини, знаменитий своїми пам'ятками архітектури, мистецтва і кращою монастирською бібліотекою⁶⁵. Правління ІНУ офіційно дозволило придбання цього альбому, про що повідомило професора 3 березня 1881 р.⁶⁶ Віднайдене нами у фондах Державного архіву Одеської області прохання Н. Кондакова на придбання зробленого всього в декількох примірниках альбому “Видов и древностей Синайских” чи, як він значиться в літературі, “Атлас 100 фотографических

⁶⁰ Див. дод. 9.

⁶¹ Див. дод. 7.

⁶² ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1882), арк. 95.

⁶³ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1882), арк. 96.

⁶⁴ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1882), арк. 137. Див. дод. 10.

⁶⁵ Див.: С.О. Вялова, *Фотографическое наследие XIX века: Н.П. Кондаков и его “Альбом видов и древностей Синайских”*, Фотография. Изображение. Документ 1 (2010) 15–22.

⁶⁶ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1882), арк. 138.

снимков с видов и древностей Синайского монастыря, исполненных Ж. Раулем. Одесса, 1883”⁶⁷, додає дослідникам творчості історика мистецтва нові дані для вирішення питання, скільки ж знімків було розміщено в цьому альбомі. В одних листах Н. Кондаков повідомляє про 90 знімків, в інших – про 115⁶⁸, а в цьому проханні мовиться про 112 знімків. Задача про кількість знімків залишається нерозв’язаною, а з нашими доповіднями ще більш заплутаною.

У 1886 р. у світлі міністерської програми збільшення асигнувань на навчально-допоміжні установи університетів Н. Кондаков вирішує порушити питання про збільшення суми на витрати Музею⁶⁹. Унаслідок цього 14 вересня 1886 р. декан І. Некрасов, у відповідь на пропозицію Міністерства народної освіти про перегляд сум навчально-допоміжних установ університетів⁷⁰, подав до Правління ІНУ донесення про збільшення кредиту історико-філологічному факультету, що складався з трьох пунктів. Один із трьох пунктів стосувався фінансових потреб Музею: “...для кабинета изящных искусств желательное увеличение кредита на пятьсот рублей для выписки сочинений и изданий (атласов по истории искусства)”⁷¹. Правління ІНУ з цього питання так і не прийняло рішення, що видно з донесення попечителя Одеського навчального округу від 11 лютого 1887 р.⁷², в якому воно жодним чином не відображено. Така реакція з боку чиновників Міністерства народної освіти є зрозумілою в світлі загальноімперської політики тих часів, що була пов’язана з контрреформами Олександра III.

Життя в провінційному, хоча і університетському, місті не кращим чином позначалося на роботі Н. Кондакова у вивченні історії мистецтва. Часто виникали проблеми адміністративно-бюрократичного характеру. Наприклад, перебуваючи у науковому відрядженні в період 1882–1883 рр.⁷³ вчений захворів і не мав можливості повернутися до потрібного терміну – 15 січня 1883 р. У зв’язку з цим, у листі від 3 грудня 1882 р. він просив продовжити термін відрядження на чотири місяці⁷⁴.

⁶⁷ И.В. Тункина, *Основные даты жизни и деятельности Н.П. Кондакова*, Никодим Павлович Кондаков. 1844–1925. Личность, научное наследие, архив. К 150-летию со дня рождения, Санкт-Петербург 2001, с. 14.

⁶⁸ С.О. Вялова, *Фотографическое наследие...*, с. 17.

⁶⁹ Див. дод. 11.

⁷⁰ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 32 (1885), арк. 49.

⁷¹ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 32 (1885), арк. 91.

⁷² ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 32 (1885), арк. 136–137.

⁷³ Див. дод. 1.

⁷⁴ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 278.

Адміністрація університету на це жодним чином не відреагувала. Тільки 24 січня 1883 р. на засіданні Правління ІНУ було розглянуто другий лист професора від 9 січня 1883 р.⁷⁵, в якому він вказував, що через хворобу не має можливості повернутися вчасно⁷⁶. Отже, оформлення необхідних документів для продовження терміну відрядження історико-філологічний факультет розпочав тільки лише після листа про хворобу. Було вирішено відкласти термін повернення вченого на 15 травня 1883 р.⁷⁷ Причиною затягування вирішення цього питання було або звичайне бюрократичне ставлення адміністрації університету, або ж халатність колег, які сподівалися на його повернення, а після листа про хворобу зрозуміли, що вчений до зазначеного терміну повернутися не зможе. Засідання факультету відбулося 10 грудня 1882 р.⁷⁸, прохання до Ради ІНУ датовано 2 січня 1883 р., засідання Ради відбулося 20 січня 1883 р.⁷⁹, а та, у свою чергу, надіслала прохання попечителю Одеського навчального округу 24 січня 1883 р.⁸⁰ І тільки 15 лютого 1883 р. міністр народної освіти продовжив відрядження, про що ректор ІНУ повідомив Н. Кондакова 12 березня 1883 р. листом до Мілану⁸¹. Таким чином, затягування оформлення продовження відрядження в системі вищої освіти Російської імперії (по три тижні цю процедуру затягували Рада факультету і Рада університету) зайняла більше двох місяців – від 10 грудня 1882 р. до 15 лютого 1883 р.

Ще одним прикладом є ситуація з фінансуванням наукових відряджень Н. Кондакова. Перед поїздкою 1881 р. на Сінай науковець подав прохання про надання Радою ІНУ 500 рублів на потреби відрядження⁸². На це прохання вчений отримав відмову. Хоча правління ІНУ спромоглося на сприяння у клопотанні до Російського товариства пароплавства і торгівлі про надання двох квитків для Н. Кондакова і фотографа Ю. Рауля для проїзду з Одеси до Олександрії і назад⁸³. Характерна в цьому випадку поведінка попечителя Одеського навчального округу і чиновників Міністерства народної освіти, які продемонстрували бюрократичний підхід у вирішенні проблем наукового відрядження. Міністерство дозволило відрядження 4 квітня 1881 р., а попечитель П. Лавровський повідомив про

⁷⁵ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 279, 283.

⁷⁶ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 276.

⁷⁷ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 277.

⁷⁸ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 278.

⁷⁹ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 280.

⁸⁰ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 278, 281.

⁸¹ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 282.

⁸² ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 12 (1881), арк. 20.

⁸³ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 12 (1881), арк. 32–33, 40.

дозвіл на відрядження 14 квітня, хоча його початок планувався на 20 березня 1881 р. Єдиною допомогою у проведенні наукової експедиції з боку влади стало досягнення домовленості між Міністерством народної освіти та Міністерством закордонних справ про надання сприяння вченому з боку Російського посольства в Константинополі, Місії в Афінах і Консульства в Солоніках⁸⁴.

Прикладів несприяння адміністрацією ІНУ науковим відрядженням Н. Кондакова багато. Наприклад, 7 грудня 1887 р. він подав ректору ІНУ прохання, що за викликом Імператорської Археологічної комісії та відповідно своїм науковим заняттям просить про відпустку на вісім днів і вакаційний час до 15 січня 1888 р. У відповідь вчений отримав відпускний ордер на період від 9 грудня 1887 р. до 9 січня 1888 р.⁸⁵ Реакцією Н. Кондакова на таке ставлення було прийняття рішення про переведення до Санкт-Петербурзького університету, на що він і отримав дозвіл міністра народної освіти від 31 грудня 1887 р. про затвердження на посаді ординарного професора з 1 січня 1888 р.⁸⁶

На такій мінорній ноті, на жаль, й закінчилося перебування Н. Кондакова в Одесі та, зокрема, на посаді завідувача Музею. Він був, безумовно, представником російської історичної школи, відбиток “російського патріотизму” чітко простежується на сторінках його праць. Однак, у той же час, за ставленням до роботи його можна вважати вченим і організатором науки європейського рівня, на відміну від багатьох російських науковців і адміністраторів. Особливо це помітно у протиріччі, що склалося в одеських колег відносно статусу Н. Кондакова у місцевому науковому середовищі, яке виражалося, з одного боку, в більшості випадків у підтримці його професійної діяльності, а з іншого – у ревнивому/заздрісному ставленні до його значимих наукових досягнень на тлі молодого віку та колегіально-товариських відносин із науковцями, що були представниками навчально-наукових центрів інших міст Європи. Така ситуація в професорсько-викладацькому складі ІНУ склалася не тільки щодо особи Н. Кондакова, а взагалі вона була притаманна науковому співтовариству університету. Наприклад, зі спогадів професорів В. Модестова і І. Мечникова відомо, що в перші роки існування ІНУ у середовищі професорів існували дві корпорації/групи – “малороси” і “москвичі”. До першої відносили викладачів, які перейшли з Рішельєвського ліцею до

⁸⁴ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 12 (1881), арк. 66.

⁸⁵ ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 29 (1887), арк. 272.

⁸⁶ ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 4, 6–7, 11, 157зв.

університету (К. Карастельов, Ф. Леонтович, Р. Орбінський) та стояли у витоків його створення (Є. Сабінін, Л. Беркевич, І. Патлаєвський, С. Ярошенко, В. Юргевич та ін.). Другу склали професори, які прибули в Одесу з інших університетів Російської імперії (Н. Кондаков, І. Мечников, М. Умов, І. Сеченов, Я. Вальц та ін.)⁸⁷. Підґрунтям для формування цих груп були особисті та професійні відносини, наукові інтереси, політичні погляди тощо. У вир міжусобиць цих груп, як бачимо, потрапив і герой нашої розвідки, який, на нашу думку, був далекий від цих кулуарних баталій, тому й при нагоді, після здійснення великої кількості подорожей за кордон, чому сприяло географічне розташування Одеси, та досягнення певного рівня в професійній діяльності він залишив Південну Пальміру.

В якості висновку слід зазначити, що вивчення та оцінка ролі Н. Кондакова у формуванні та становленні Музею становлять вагомe наукове значення. Під його керівництвом у Музеї впродовж 1870–1888 рр. відбувалося накопичення матеріалів зі скурпульозним занесенням у матеріальну книгу, розподілення фондів на експозиційні, навчальні та наукові, здійснення систематичної роботи з ними, збільшення і відкриття нових відділів і експозицій, з наданням переваги не окремим експонатам, а колекціям. Він також почав формувати бібліотеку Музею, основу якої склала придбана ним велика кількість цінних праць з історії мистецтва. Він прекрасно розбирався в різних напрямках в царині візантинознавства, поділяв основні положення та методологічні засади західної та російської наук. Ідеологічна зашореність радянської історіографії, обумовлена класовим підходом до спадщини “буржуазної” науки, довгі роки заважала виробленню об’єктивної наукової оцінки творчості Н. Кондакова. Однак ця істотна частина світової історичної, а якщо ширше, то і суспільної думки досі не піддавалася поглибленому аналізу, хоча деякі спроби в цьому напрямку вже робилися. У зв’язку з введенням у науковий обіг нових архівних джерел та виявлених і невикористаних у цій роботі, наукова роль Н. Кондакова в одеський період його діяльності, зокрема, на посаді завідувача Музею витончених мистецтв, заслуговує на подальше комплексне дослідження.

* * *

Документи, що публікуються нижче, зберігаються у фонді Новоросійського університету (ф. 45) Державного архіву Одеської області. Друкуються мовою оригіналу сучасним правописом.

⁸⁷ Ф.А. Самойлов, *Новороссийский университет в воспоминаниях современников*, Одесса 1999, с. 15, 68, 220.

1. Реєстр наукових відряджень і відпусток Н. Кондакова у період 1870–1888 рр.

№ №	Дата від'їзду	Місце від'їзду	Мета від'їзду	Викон. обов. завідувача Музею	Дата повернення	Кількість днів	Джерело
1	30 травня 1870 р.	Москва та Санкт-Петербург	Наукове відрядження	—	30 травня 1871 р.	365	ДАОО, ф. 42, оп. 35, спр. 114, арк. 18; ф. 45, оп. 7, спр. 15 (1871), арк. 103; ф. 45, оп. 7, спр. 22 (1870), арк. 107–113
2	30 листопада 1871 р.	Санкт-Петербург	Участь в Археологічному з'їзді	М. Смирнов	10 січня 1872 р.	41	ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 15 (1871), арк. 226; спр. 19 (1872), арк. 1–2
3	3 квітня 1872 р.	Таврійська губернія	Відпустка	—	18 квітня 1872 р.	14	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 151
4	29 травня 1872 р.	За кордон	Наукове відрядження	М. Смирнов	16 серпня 1872 р.	77	ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 19 (1872), арк. 29–30
5	11 грудня 1872 р.	Москва	Відпустка	—	8 січня 1873 р.	28	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 151
6	24 жовтня 1873 р.	Москва та Санкт-Петербург	Наукове відрядження	3 23 жовтня 1873 р. М. Смирнов	22 листопада 1873 р.	30	ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 51 (1873), арк. 40; оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 151
7	1 березня 1875 р.	За кордон	Наукове відрядження	3 17 березня 1875 р. Ф. Успенський, з 3 червня 1875 р. І. Некрасов, з 12 вересня 1875 р. Ф. Успенський, з 21 квітня 1876 р. Л. Воєводський	1 листопада 1876 р.	549	ДАОО, ф. 45, оп. 4, спр. 1348, арк. 4 зв.–5; оп. 7, спр. 43 (1875), арк. 1–2, 18–19, 34–35; спр. 40 (1876), арк. 7–8, 28–29

8	12 січня 1877 р.	Москва та Санкт- Петербург	Від- пустка	3 10 січня 1877 р. І. Некрасов	24 лю- того 1877 р.	44	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 151; оп. 7, спр. 1 (1877), арк. 1–2; спр. 12 (1877), арк. 1–3
9	1 травня 1878 р.	Таврійська губернія	Від- пустка	3 2 травня 1878 р. М. Смирнов	31 серпня 1878 р.	121	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 152; оп. 7, спр. 46 (1878), арк. 9–10, 25–26
10	3 травня 1879 р.	За кордон		3 31 травня 1879 р. О. Трачевсь- кий	15 серпня 1879 р.	75	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 152; оп. 7, спр. 52 (1879), арк. 13–14
11	15 серпня 1879 р.	Таврійська губернія	Від- пустка	—	13 ве- ресня 1879 р.	29	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 152
12	20 березня 1888 р.	За кордон		3 25 березня 1880 р. І. Некрасов	12 ве- ресня 1880 р.	171	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 152– 153; оп. 7, спр. 38 (1880), арк. 1–2, 22–23
13	26 грудня 1880 р.	Москва та Санкт- Петербург	Від- пустка	—	23 січня 1881 р.	28	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 153
14	20 березня 1881 р.	За кордон	Наукове відря- дження	—	1 липня 1881 р.	102	ДАОО, ф. 42, оп. 35, спр. 251, арк. 6
15	15 серпня 1882 р.	За кордон	Наукове відря- дження	—	6 вересня 1883 р.	388	ДАОО, ф. 42, оп. 35, спр. 263, арк. 27; ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 200, 277; спр. 4 (1883), арк. 36; оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 154 зв.; спр. 24 (1883), арк. 37–38.

16	4 травня 1884 р.	Константинополь	Наукове відря- дження	3 3 травня 1884 р. І. Некрасов	11 листо- пада 1884 р.	193	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 154 зв.–155 зв.; ф. 42, оп. 35, спр. 286, арк. 17; ф. 45, оп. 7, спр. 19 (1884), арк. 4, 6– 12, 62–65; спр. 33 (1884), арк. 1–2, 41–42.
17	31 грудня 1884 р.	Москва, Санкт-Пе- тербург та ін. міста Російської імперії	Від- пустка	3 31 грудня 1884 р. І. Некрасов	30 квітня 1885 р.	120	ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 19 (1884), арк. 211– 213; спр. 33 (1884), арк. 44; спр. 35 (1885), арк. 3
18	18 травня 1885 р.	—	Від- пустка	3 18 травня 1885 р. І. Некрасов	1 жовтня 1885 р.	135	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 153– 154; оп. 7, спр. 15 (1885), арк. 47– 48; спр. 35 (1885), арк. 11–12, 28–29
19	3 січня 1886 р.	Москва	Наукове відря- дження	3 30 грудня 1885 р. І. Некрасов	30 січня 1886 р.	28	ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 35 (1885), арк. 37– 38; оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 155 зв.; оп. 7, спр. 15 (1885), арк. 247– 252, 258– 259(1880), арк. 1–2, 22–23
20	22 травня 1886 р.	Москва, Санкт- Петербур- г, Таврійська губ. та інші міста Рос. імпе- рії	Від- пустка	—	10 серпня 1886 р.	80	ДАОО, ф. 42, оп. 35, спр. 263, арк. 27; ф. 45, оп. 7, спр. 13 (1882), арк. 200, 277; спр. 4 (1883), арк. 36; оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 154 зв.; спр. 24 (1883), арк. 37–38.

21	10 серпня 1886 р.	Констан- тинополь	Наукове відря- дження	—	5 вересня 1886 р.	26	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 156 зв.
22	12 грудня 1886 р.	—	Від- пустка	—	5 лютого 1887 р.	55	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 154
23	1 травня 1887 р.	За кордон	Наукове відря- дження	—	1 серпня 1887 р.	92	ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 29 (1887), арк. 66–67; оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 157 зв.
24	9 травня 1887 р.	Санкт- Петербург, Москва, Вільно	Від- пустка	—	9 січня 1888 р.	22	ДАОО, ф. 45, оп. 8, спр. 16 (1888), арк. 154

2. *Н. Кондаков – Правлінню університету, Одеса – Одеса, 21 травня 1872 р.*

В Правление Императорского Новороссийского Университета.

Имея в виду посетить нынешним летом те европейские музеи, которые, сверх обычных собраний антиков, имеют особенные отделения для формовки гипсовых слепков, прошу покорно Правление разрешить мне заказы таковых слепков для доставления их в нынешнем году в Университетский музей на его специальные средства. Означенные слепки будут избраны между скульптурами греческими и ассирийскими, приблизительно на сумму 500 руб[лей] сер[ебром], по каталогам форматоров музеев Лондонского и Берлинского.

Для приобретения изданий в слепках, литографиях и хромофотографиях Эрндельского Общества в Лондоне по уменьшенной цене прошу Правление разрешить мне расход в один фунт стерлингов на приобретение для Музея диплома члена-ассоциата этого общества, а также произвести выбор между изданиями его для пополнения коллекций Музея.

С целью приспособления Музея для преподавания Истории Искусства прошу Правление разрешить мне приобретение изданий со снимками антикварным путем: Перре, Гюбша, Шульца, Ботты и Фландена, Тексье, Дидрона, Гитторфа, Лабарта, Альбани, каталогов со снимками памятников Британского Музея Комба, Гаукимса, Крнерейя и Бирча; также третьей тысячи слепков с Гелелеи Липпорта. Означенные издания

и некоторые другие, необходимые для собраний Музея, будут приобретены мною у различных антикваров Берлина, Лондона и Парижа и по расписке Книгопродавца пересланы через Лейпцигского корреспондента Комиссионеру Университета Дейбнеру, которым и будут оплачены, с представлением в Сентябре счетов в Университет.

Заведующий Музеем изящных искусств *Н. Кондаков*.
1872 г., мая 21 дня.
[Одесса].

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 10 (1872), арк. 178–178зв.

3. *Н. Кондаков – Правління університету, Одеса – Одеса, 22 лютого 1874 р.*

В Правление Импер[аторского] Новороссийского Университета.

1) Честь имею донести Правлению о том, что я получил и принял в Музей две публикации Арундэльского Общества⁸⁸, состоящих в четырех хромолитографиях: 1) с иконы Вильгельма Кельнского⁸⁹, 2) с фрески Дулитто, 3) фрески Тициана⁹⁰, 4) “Поэзии” Рафаэля⁹¹.

2) Вместе с тем покорнейше прошу распорядиться о высылке в означенное Общество взноса за публикации 1874 года в количестве 2 фун[тов] стер[лингов] и 2 шилл[ингов]; равно при этом за упаковку полученные 5 шилл[ингов] и 6 пенсов по представляемому счету, – означенные платежи прошу произвести из сумм, причитающихся от прошлого года на Музей. Перевод по адресу: London, 24. Old Bond Street, W. The Arundel Society.

⁸⁸ Арундельское товарищество або Товариство Арундела – організація, заснована в Лондоні 1849 р. і названа на честь графа Арундельського і Соррейського Томаса Говарда Арундела, відомого колекціонера мармуру та одного з перших англійських меценатів, шанувальника мистецтва і антикварія XVII ст. Члени Товариства ініціювали відтворення старовинних картин за допомогою олеографії, хромолітографії та інших способів. Див.: *Арундельське общество* [Електронний ресурс]. Режим доступу: dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1583983.

⁸⁹ Вільгельм Кельнський – живописець, родом з Герлі, в Берзькій окрузі, помер 1378 р. У Лімбурзькій хроніці 1380 р. художника називають “найкращим майстром у німецьких землях”. Вважається засновником кельнської школи живопису і родоначальником не тільки німецької, але і нідерландської школи. Твори його школи зустрічаються в багатьох німецьких картинних галереях. Див.: *Вильгельм Кельнский* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/22021/Вильгельм.

⁹⁰ Тіціано Вечелліо (бл. 1489/90–1576) – італійський живописець. Представник венеціанської школи Високого і Пізнього Відродження. Див.: *Большой Российский энциклопедический словарь*, Москва 2000, с. 1575.

⁹¹ Рафаель Санті (1483–1520) – італійський живописець, графік і архітектор, представник умбрійської школи. Визначний майстер Високого Відродження. Див.: *Большой Российский энциклопедический словарь*, Москва 2000, с. 1299.

3) Прошу покорнейше разрешить мне закупку греческих или так называемых этрусских ваз⁹² в Италии через посредство Секретаря Археологического Института в Риме доктора Вольфганга Гельбига⁹³ на сумму около 700 руб[лей] сер[ебром].

Вместе с тем, в виду затруднений, представляющихся <нрзб.> для вывоза древностей из Италии, прошу покорно Правление, согласно просьбе доктора Гельбига, отнестись к русскому посольству в Неаполе с ходатайством об официальном способствовании доктору отправить предметы в Россию.

1874 года, февраль 22.

[Одесса].

Заведующий Музеем доц[ент] Н. Кондаков.

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 6 (1874), арк. 76–76зв.

4. Н. Кондаков – Правління університету, Одеса – Одеса, 12 вересня 1874 р.⁹⁴

[Одесса].

Сентябрь 12, 1874 г.

В Правление Импер[аторского] Новор[оссийского] Университета.

Честь имею донести Правлению, что я принял в Музей десять древних греческих ваз, пересланных от г[осподина] секретаря Археологического института в Риме д[окто]ра Гельбига, а именно:

- 1) алавастр с изображением сфинксов и гуся.
- 2) амфора с черными фигурами: сцена битвы и кентавры.
- 3) гидрия с красными фигурами: вакхическая процессия.
- 4) амфора – ид.: Нике и юноша.
- 5) амфора с колонками: агонотет и атлеты.
- 6) гидрия: стрелон.
- 7) кратер: вакхическая процессия.
- 8) чашка – olla – с двумя мужскими фигурами.

⁹² Етрусські вазы – глиняні посудини, які знаходили при розкопках стародавніх етрусських міст (I тис. до н. е.). Див.: *Этрусские вазы* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/1243/ЭТРУССКИЕ.

⁹³ Вольфганг Гельбиг (1839–1915) – німецький антикознавець, археолог і арт-дилер. Другий секретар Німецького археологічного інституту, професор університету, комісар археологічних розкопок у південній Етрурії. Див.: *Вольфганг Гельбиг* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/27612/Гельбиг.

⁹⁴ Виконано на бланку Новоросійського університету, у лівому куті заповнений штамп: “Министерство Народного просвещения, Музея древностей [слова виконані від руки – С.Ж., В.Л., Г.Л.], Императорского Новороссийского университета, сентябрь 12 1874 г. № 2”.

9) Амфора: погребальная сцена.

10) чашка – куліх с оттиснутою внутрі головою женщины.

При сем прилагая подлинные счета всей полученной суммы как д[окто]ра Гельбига, так и других посредников, прошу Правление дозволить мне выразить д[окто]ру Гельбигу благодарность за его посредничество.

Заведующий Музеем *Н. Кондаков*.

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 6 (1874), арк. 383–383зв.

5. I. Некрасов – Н. Кондакову, Одеса – Одеса, 25 квітня 1875 р.

[Одеса, 25 апреля 1875 г.].

Инструкция для заграничных занятий доцента Кондакова.

I. Принимая во внимание, что доцент Кондаков уже несколько лет читает лекции студентам, что он, в продолжение курса образования в Московском Университете, слушал лекции по разным отделам истории искусства у одного из известнейших знатоков этого дела, Карла Карловича Герца⁹⁵, а также и то, что большая часть немецких профессоров, читающих лекции по истории искусства, напечатали свои труды, историко-филологический факультет рекомендует доценту Кондакову, познакомиться по преимуществу с практическими, демонстративными лекциями по истории искусства в кабинетах и музеях, что, разумеется, должно потребовать самого ограниченного количества времени.

II. Так как в России очень мало памятников классического искусства даже в музеях, то непосредственное знакомство с ними, изучение их на месте или в музеях должно для доцента Кондакова составлять главное занятие во время его ученой командировки. Только непосредственное знакомство с памятниками древнего искусства, развитие к ним вкуса при помощи большой наглядки может дать возможность молодому ученому живо передать слушателям свои сведения. А потому было бы желательно, чтобы г[осподин] Кондаков как можно более времени посвятил на изучение памятников Италии, особенно в Риме, Неаполе, Помпеи, Флоренции и, если позволят средства и время, в Афинах и Константинополе. Наряду с этими городами можно поставить только занятия в Лувре и Британском Музее.

III. Также желательно было бы, чтобы г[осподин] Кондаков, изучая вообще памятники классического искусства, знакомясь с предметами

⁹⁵ Герц Карл Карлович (1820–1883) – археолог та історик мистецтва. Заслужений професор Московського університету, зберігач Румянцевського музею. Див.: *Герц Карл Карлович* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/34537/Герц.

первостепенной важности, каковы Палатин и другие грандиозные остатки Рима и частию Афин, вместе с этим остановить бы внимание на терракотах, имеющих связь с памятниками восточного искусства, а с другой стороны с этрусским искусством и Керченскими древностями. Эти работы могут быть произведены в европейских музеях: Германии, Лондона, Парижа, Рима и Флоренции.

IV. Обращается внимание г[осподина] Кондакова и на знакомство с памятниками христианского искусства, особенно Византийского, в Венеции, Равенне, Риме, Неаполе и, если возможно, в Греции и Европейской Турции.

V. Можно рекомендовать г. Кондакову, чтобы он принимал участие в археологических экскурсиях, где такие состоятся при нем, особенно в экскурсиях под руководством римских археологов, как Росси⁹⁶ и другие.

Декан *Ив. Некрасов.*

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 14 (1875), арк. 55–56.

6. Н. Кондаков – Правління університету, Одеса – Одеса, 24 вересня 1879 р.

В Правление Императорского Новоросс[ийского] Университета

Имею честь просить о разрешении Правления приобрести для Музея

1) от фотографа Паркера-Брохара в Риме коллекцию 166 снимков христианских древностей, по 1 фр[анку] (или 80 сант[имов], в случае, если уступка состоится) за штуку, избранных по его каталог.

2) от флор[ентийского] фотографа Алинари⁹⁷ коллекцию (около 250) фотографий (piccole⁹⁸) по 1 фр[анку] 75 с[антимов] за штуку и (около 80 штук) коллекцию стереоскопических видов Италии по 50 с[антимов].

⁹⁶ Джованні Баттіста де Россі (1822–1894) – італійський християнський археолог і епіграфік. Куратор християнського музею у Ватикані, завідував відділенням християнських старожитностей у Латеранському музеї і всіма римськими катакомбами, президент Папської Археологічної академії. Першовідкривач і дослідник римських катакомб. Див.: *Джованні Баттіста де Россі* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://alcala.ru/brokgauz-slovari/izbrannoe/slovar-R/R4654.shtml>.

⁹⁷ Один з братів Алінарі, перших знаменитих італійських фотографів. Брати Алінарі використовували коллодійний процес. Серед їхніх праць є не тільки види, але й репродукції творів мистецтва. Роботи були високо оцінені видатними мистецтвознавцями того часу. Фірма Братів Алінарі спеціалізувалася на виготовленні великих негативів на великих скляних пластинах. Роботи фірми Алінарі отримували нагороди на безлічі міжнародних виставок. Сьогодні у Флоренції існує Національний музей фотографії Алінарі. Див.: *Алінарі Джузеппе*, Фотохронологія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.photochronology.ru/photographers/photographer.php?id=6>.

⁹⁸ "Piccole" (італ.) – невеликий.

3) большую стереоскопическую машину на 200 картинок от Одесского оптика Розенталя.

4) издание Гравини⁹⁹, *Duomo di Monreale*, стоящее около 600–800 франков.

Заведующий Музеем проф[ессор] *Н. Кондаков*.
1879 г. Сент[ябрь] 24.
[Одесса].

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 333.

7. Н. Кондаков – Правління університету, Одеса – Одеса, 30 жовтня 1879 р.

В Правление Императорского Новороссийского Университета.

Имею честь просить Правление о разрешении мне произвести оклейку второй залы (бывшей залы заседаний Совета) Музея обоями (по прилагаемому образику), ценою 1 р[убль] 8 коп[еек] за штуку¹⁰⁰ (1 ар[шин] шир[иной] и 12 арш[ин] длины). Всего потребуется около 30 кусков и бордюра около 5 кусков.

Равно прошу Правление о перемене в этой зале маленькой, окончательно испортившейся железной печки, на большую и лучшего качества, о чем и прошу сделать распоряжение через г[осподина] экзекутора.

1879 г. Окт[ябрь] 30.
[Одесса].

Заведующий проф[ессор] *Н. Кондаков*.

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1879), арк. 412.

8. Н. Кондаков – Правління університету, Одеса – Одеса, 25 травня 1881 р.

В Правление Императорского Новороссийского Университета

Имею честь донести Правлению, что, получив, с его разрешения, авансом сумму двести рублей на приобретение фотографий и древностей Востока в бытность мою этой весною сего года, я приобрел для Музея следующее:

1) В Смирте от торговца древностями лекпов с рисунком за 6 фр[анков] или 2 руб[ля] 40 к[опеек]. См[отри] расписка № 1.

⁹⁹ Гравіна Доменіко Бенедетто (1807 – не раніше 1870) – італійський дослідник історії мистецтва, належав до ордена бенедиктинців; професор філософії в Монтекассіно. Головна його праця “Illustratione del duomo di Monreale” (1859). Див.: *Гравина Доменико Бенедетто* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brok-gauz_efron/31918/Гравина.

¹⁰⁰ Слово “штуку” закреслено, а зверху тим же почерком написано “кусок”.

2) В разных ... 11 гемм и одно сер[ебряное] кольцо с геммою за 35 фр[анков] или 14 руб[лей]. Моя расписка № 2.

3) Десять фотографий с видами Иерусалима, Брусен, Эфиса большого и малого формата за 17 фр[анков] или 7 руб[лей]. Расписка № 3.

4) Видов Востока фотографических среднего формата сорок за 40 фр[анков] или 16 руб[лей]. По счету Пенассона № 4.

5. 3 дюжины видов фотогр[афий] Египта от фотографии Бешара в Александрии, по счету его за дюжину 20 фр[анков], всего 60 фр[анков] или 24 рубля. По счету Фетеля-Бешара № 5.

6. Панорамы Св[ятой] Софии, виды Египта и Константинополя большого формата, всего 80 видов из фотографии Зебаха в Константинополе, по 24 фр[анка] за дюжину, со скидкою десять % с этой цены и 20% с поименованной вследствие крайнего понижения курса во время моего путешествия и постоянного обмена на турецкие и египетские деньги, франк обходился мне в 40 коп[еек] сер[ебром].

Все фотографии приобретены не наклеенными на картон, как видно и из счетов.

Прилагаю при сем каталоги печатные фотографий Зебаха и Бешара, каковые прошу по рассмотрении возвратить в Музей.

Заведующий Музеем профессор *Н. Кондаков*.

25 мая 1881 г.
[Одесса].

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 6 (1881), арк. 256–257зв.

9. *Н. Кондаков – Правління університету, Одеса – Одеса, лютий 1882 р.*

В Правление Императорского Новороссийского Университета.

Имею честь предложить Правлению приобрести для Музея тридцать статуэток из слоновой кости (немногие из дерева) японской и китайской работы из собрания пок[ойного] агента в Японии Гирчича, <нрзб.>, в виду их превосходной отделки и любопытных сюжетов, я нашел бы возможным заплатить сто руб[лей] сер[ебром]. Означенная сумма имеет быть передана семье Гирчича – через г[осподина] проф[ессора] Шведова.

Заведующий проф[ессор] *Н. Кондаков*.

[P.S.] Означенные статуэтки в Музей приняты.

Н. Кондаков.

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1882), арк. 94.

10. **Н. Кондаков** – *Правління університету, Одеса – Одеса, 24 лютого 1882 р.*

В Правление Императорского Новороссийского Университета.

Покорнейше прошу разрешить мне приобрести для Музея изготовленный <нрзб> фот[ографом] Раулем экземпляра синайского альбома фотографий, числом 112 штук, с видов и древностей Синайского монастыря, по подписной цене альбома – сто рублей.

Заведующий Музеем проф[ессор] *Кондаков*.
1882 года, февр[аля] 24 дня.
[Одесса].

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 7 (1882), арк. 136.

11. **Н. Кондаков** – **І. Некрасову**, *Кара-Мерит – Одеса, 27 липня 1886 р.*

Евпатор[ийского] уезда дер[евня] Кара-Мерит
27 июня [18]86 г.

Многоуважаемый Иван Степанович!

Благодарю Вас за извещение и за сообщение новостей в письме от 18 июня.

Я был бы очень благодарен Вам, если бы Вы сами заявили от моего имени в Правление при пересмотре штатов, что кредит на Музей изящных искусств и древностей уже давно оказывается несоответствующим действительным нуждам. Доказательством этого служит многократное испрашивание мною дополнительных пособий из остатков от штатной суммы и пр[очее]. Объяснение же на недостаточность этого, что на суммы Музея уже более 10 лет приходится приобретать издания, которые нельзя купить на средства кафедры истории искусства по библиотеке. Таким образом, ежегодно приходится расходовать около 800 руб[лей] из штатной суммы 1000 рублей, и только остальные 400 рублей, с прибавкой сюда суммы 200 руб[лей], ассигнуемой на Минц-Кабинет, расходуются на приобретение слепков, снимков, фотографий, монет и древностей.

Еще покорнейше просил бы Вас заявить в Правлении о необходимости отнестись к Правлению Русского общества о выдаче нам троем бесплатных билетов для проезда в Константинополь и обратно на срок от 10 августа по 10 сентября, или же бессрочно, с обозначением месяцев Августа и Сентября.

Я нахожусь здесь на раскопках, и скоро их оканчиваю, чтобы поехать домой на Кагель.

Остаюсь с трепетным почтением и преданностью

Н. Кондаков.

ДАОО, ф. 45, оп. 7, спр. 32 (1885), арк. 88–89.